

BURDUR İLİNDE YORGANCILIK*

QUILTING IN THE CITY OF BURDUR

Deniz ÇELİKER¹, Filiz Nurhan ÖLMEZ²

ÖZET

İki kumaş arasının genellikle yünden ya da pamuktan oluşan bir dolgu malzemesi ile doldurulup dikilmesi ile elde edilen örtü olarak tanımlanan “yorgan”ın ilk örnekleri, öncelikle yapraklar, avcılık dönemine geçilmesi ile de hayvan postlarıdır. Göçer kültürlü Türklerin ise ilk yorgan örnekleri, hayvan postları ile keçe teknikli örtülerdir. Yorgan çeşitleri incelendiğinde dönemin malzemeleri, yaşantı ve beğenisine göre yorganlar çeşitlenmiştir. Çalışmanın amacı; Burdur İli el işi yorgan üretiminde kullanılan araçlar ve malzemelerin belirlenmesi, el işi yorganların dikim tekniklerinin tespit edilmesi, el işi yorganların geçmiş ve günümüz örneklerindeki motif ve desen özellikleri ile desen şemaları incelenmesi, Burdur yorgancılık sanatının bugünkü durumunun gözden geçirilmesidir. Bu çalışmada, günümüzde “Burdur İli Terziler Kasketçiler Konfeksiyoncular ve Tuhafiyeciler Odası”na kayıtlı yorgancı esnafı ile karşılıklı görüşme yöntemiyle veriler toplanmıştır. Burdur İli yorganlarının gerek teknik, gerek sanatsal açıdan yöresel özellikler taşıdığı, eşine az rastlanan örnekler bulunduğu ve günümüzde yok olma tehlikesiyle karşı karşıya olan bir el sanatı konumunda olduğu sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: El Sanatları, yorgan, oyulgama, sıklama, balgameç.

ABSTRACT

The first examples of quilt, which is defined as the covering obtained by filling the gap between two fabrics with a kind of filling material usually involving wool or cotton and then sewing the fabrics, were firstly leaves of the trees and with the age of hunting, they became the coats of animals. The first examples of quilts of nomadic-Turks are the animal coats and felt technique coverings. When the types of quilts are investigated, it is seen that they vary according to the materials available, daily lives and tastes of the period. The aim of this study is; to identify the equipment and the materials used in the production of Burdur handmade quilts, to determine the sewing techniques of handmade quilts, to investigate the features and schemas of motifs and patterns of old and contemporary handmade quilts, and to

* Bu makale, Süleyman Demirel Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi 2084-YL-09 nolu Yüksek Lisans Tez projesinin verilerinden yararlanılarak oluşturulmuştur.

¹ Arş. Gör., Süleyman Demirel Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, Sanat ve Tasarım ASD Sanatta Yeterlik Öğrencisi.

² Doç. Dr., Süleyman Demirel Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Geleneksel Türk El Sanatları Bölümü, 32260 ISPARTA, tel: 02462223569, filizolmez@sdu.edu.tr

review the present state of Burdur quilting art. In this study, data has been collected by interviewing the artisans who are presently registered to “Burdur Tailors, Cap Makers, Ready Made Sellers and Haberdashers Association”. It has been concluded that quilts in the city of Burdur bear local features in terms of both technical and artistic aspects, there are unique samples of quilt and quilt making in Burdur is a handcraft which is in danger of extinction today.

Keywords: Handcrafts, quilt, tacking, sıklama, balgameç.

1. GİRİŞ

Yatakta örtünme amacı ile kullanılan içi pamuk, yün vb. ile doldurulmuş geniş örtü (Anonim, 1981b:821) olarak tanımlanan yorgan, basit bir tanımla iki kumaş arasının genellikle yünden ya da pamuktan oluşan bir dolgu malzemesi ile doldurulup dikilmesi ile elde edilen bir örtüdür. Türk kültüründe yüzyıllardır geleneksel Türk zarafetini ve inceliğini yansıtmalarıyla önemli bir yere sahip olan yorganlar, üzerindeki işlemler ve yüz olarak kullanılan kumaşları ile el sanatına dönüşmüşlerdir. Sanat kimliği kazanan bu yorganlar her dönemde örtü görevinin yanında evliliğin ve mutluluğun sembolü olma özelliğini de taşımışlardır.

Yorgancılık tarih boyunca esnaf grupları içinde yer almış bir meslektir. Esnaf, terim olarak en genel manada şehir ve kasabalarda çeşitli hizmetlerin üretimi ile ilgili bir iş kolunda uzmanlaşmış olarak çalışan mesleki grup olarak tarif edilmektedir. Esnaf örgütleri üzerine en fazla bilgi bize XVII. yy. gezgini Evliya Çelebi'den gelmektedir. Evliya Çelebi'ye göre; yorgancı esnafı "Esnaf-ı Yorgancıyan", Hallaç esnafı ise "Esnaf-ı hallacan-ı pembe" dir. Yorgancılık dahil tüm meslek gruplarında peştamal kuşatması, tahta çıkan Osmanlı padişahının kılıç kuşanma törenine benzetilmektedir. Kağıdına ve baskı özelliklerine göre 1800-1900 yılları arasında İstanbul'da basıldığı tahmin edilen, Leta'if-i Esnaf yani Esnaf Latifeleri adlı Osmanlıca yazılı kitapta; birçok meslek grubunun şakaları yer almıştır. Yorgan dikişinin muntazamlığı ve yorgan bedelinin ödeneceği zaman üzerinde durulur. Cumhuriyetin ilanından sonra, ülkemiz genelinde ilk Esnaf Odaları Yasası ve Uygulamasına göre "Esnaf Odası Meslek Grupları" oluşturulmuş ve gruplamanın Bakanlıkça onayladığı Bölge Ticaret Müdürlüğü'nün 10.08.1943 tarih ve 8446 sayılı yazısı ile Esnaf Odasına bildirilmiştir. Kurulan 24 grup içinde yorgancılar 13. maddede "Dokumacı, Tuhafiyeci ve Yorgancılar" olarak yer almıştır. Daha sonraki yıllarda 'Yorgancılar ve Hallaçlar Derneği' adı altında yılda bir kongreler yaparak, faaliyetlerini sürdürmüşlerdir (Kömürcü, 2005:80-81).

Türklerde yorgancılık sanatının gelişimi yerleşik düzene geçildikten sonraki dönemlere denk gelmektedir. Osmanlı döneminde yorgancılar esnaf loncaları arasında yer almışlardır. Bu dönemde ordu sefere çıkmadan önce veya savaşta kazanılan zaferleri kutlamak için ya da şehzadelerin sünnet düğünleri gibi bazı özel olayları kutlamak için düzenlenen şenliklerde esnaf alayları, padişahın ve devlet büyüklerinin önlerinden eserlerini göstererek geçmişlerdir.

Bu esnafların içinde yorgan ustaları da yer almıştır (Duman, 2007:12). Osmanlı kültürünün içerisinde yer alan yorgancılık sanatının geliştiği ve günümüzde sürdürüldüğü illerden biri de Burdur İlidir.

Göller Yöresi içinde yer alan Burdur İli, 1872 yılında Sancak, 1923 yılında ise İl olmuştur. Neolitik çağa kadar inen zengin tarihi içinde birçok yerleşmelere sahne olan il, Neolitik çağda Grek ve Roma uygarlıklarına tanık olmuş, Pisidia, Pers, Bizans Selçuklu, Hamitoğulları ve Osmanlı egemenliğinde yaşamıştır. İl topraklarının büyük bir kısmı Pisidia Bölgesi'nin sınırları içindedir (Kültür Müdürlüğü, 1992:3). Türkler'in bölgeye ilk yerleşmesi XI. yy.'da gerçekleşmiştir. Kınalı aşiretinden olan Türkler'den bir süre sonra Anadolu Selçuklu Devleti'nin egemenliği altına giren Burdur 1075-1120 arasında bir sınır kenti olarak varlığını sürdürmüştür. Selçuklulardan sonra Hamidoğulları Beyliği'nin topraklarına katılan Burdur, Osmanlı Hükümdarlarından I. Murat döneminde beylikten satın alınmış ve 1430 yılında kesin olarak Osmanlı topraklarına katılmıştır (Yaman, 1982:1559). Bu yıllardan 1950 yılına kadar Burdur'un en önemli geçim kaynağı dokumacılıktır. Halı ve kilim dokumacılığı yanı sıra keçi kılından karacadır, çul, heybe, tuz torbası, Kur'an çantası, seccade, sofrası altı, divan yastığı ve Burdur Alacası/Burdur Bezi dokumaları az da olsa günümüzde de devam etmektedir. Ayrıca Gölhisar İlçesi taraflarında, kilimlerin altına sermek için kamıştan hasır dokumacılığı yapılmaktadır. Burdur İlinde çarşı sanatları arasında yer alan yorgancılık, 1955 yılında kurulan "Terziler ve Kasketçiler Odasına", 1965 yılında beş üye ile katılmıştır. Osmanlı Döneminde esnaf teşkilatı içerisinde yer alan yorgancılık yeni ismi ile "Burdur İli Terziler Kasketçiler Konfeksiyoncular ve Tuhafiyeciler Odası"nın kurulmasından bu yana devam etmektedir.

2. BURDUR İLİ YORGANCILIK SANATINDA KULLANILAN ARAÇLAR VE GEREÇLER

Burdur'da yorgan dikiminde hallaç makinesi, kalıp, çırpı ipi, iğne, yüksük, değnek, cetvel, mezura, terazi, pergel, makas, tebeşir, sabun, dikiş makinesi ve balmumu olmak üzere 15 adet araç ve gereç kullanılmaktadır.

Hallaç Makinesi; Günümüzde hallaç yayı ve hallaç tokmağı yerine kullanılan pamuk ve yün kabartmaya yarayan motorlu makinedir.

Kalıp; Her bir motif için ayrı ayrı şekillendirilerek kesilmiş, genellikle mukavvadan yapılmış desenlendirme aracıdır.

Çırpı İpi; İpekli yorganlarda düz çizgiler çizmek ya da hiza almak için; basma yorganlarda düz dikiş için cetvel yerine kullanılan pamuklu iptir.

İğne; Dikiş dikmeye yarayan, ince, ucu sivri, bir ucunda iplik geçecek deliği bulunan çelik araçtır. Yorgan dikiminde iki farklı büyüklükte iğne kullanılmaktadır. 5 cm ile 18 cm arasında değişen küçük iğneler yorganın desenlendirilmesi esnasında kullanılmaktadır (Aker ve Bostancıoğlu, 1970:411).

Yüksük; Alyans şeklinde ve orta parmağın birinci ile ikinci eklemi arasına takılan hem ustanın parmaklarını iğneden koruyan, hem de iğnenin itişini kolaylaştıran araçtır.

Değnek; Çalı, kızılıcık, ergen veya iğde ağaçlarından yapılan 1 metre boyunda, esneme mukavemeti yüksek sopalardır. Değnek ile torba halinde dikilmiş yüz ve astar arasına doldurulan dolgu malzemesi dövülür ve homojen şekilde yayılması sağlanır. Değneğin esnek ve pürüzsüz olması, yayma sırasında vurulan darbelerle kumaşın zarar görmesini engellemektedir.

Cetvel; Doğru çizgileri çizmeye yarayan, dereceli veya derecesiz, tahtadan, plastikten, madenden yapılmış araçtır. Burdur İli'nde kumaşların ölçülerinin alınmasında ve desenlendirme işleminde ölçümlerin yapılması amacı ile 1,5 m.'lik ahşap cetvel kullanılmaktadır.

Mezura; Ölçü almak için kullanılan, plastik veya deri gibi malzemelerden üretilmiş, genellikle 1,5 metre uzunluğunda şerit metredir. Mezür olarak da söylenen bu ölçüm aracı yorgancılıkta genellikle kumaşların ölçüleri alınırken kullanılmaktadır.

Pergel; Yay veya çember çizmekte ve ölçmekte kullanılan araçtır. Yorgancılıkta büyük boy ve küçük boy olmak üzere iki tür pergel kullanılmaktadır. Küçük boy pergel kalıp çıkarmada, mukavva üzerine yapılan çizimlerde, büyük boy pergel ise kalıp kullanılmadığı durumlarda yorgan yüzü üzerine çizilecek olan büyük daire ya da yay motifleri için kullanılır.

Terazi; Bir kolun iki ucuna asılı iki kefedenden oluşan tartı, mizandır. Yorgancılıkta bir kefesine kullanılacak olan dolgu malzemesi çuvalla, bir kefesine de ağırlık koyularak kullanılır. Dolgu malzemesinin atımı, tartıldıktan sonra yapılır.

Makas; Yorgan dikiminde kullanılacak kumaşların kesilmesinde büyük boy terzi makası kullanılmaktadır.

Tebeşir; Yorgancılıkta tebeşir ya çırpı ipeğinin kullanımında ip bulanarak ya da pergele yerleştirilerek kullanılır. Her iki kullanımın amacı da yorgan yüzü üzerinde desenlendirme yapmak içindir.

Sabun; Yorgancılıkta sabun desenlendirme aşamasında kullanılır. Yorgan yüzü üzerine yerleştirilmiş kalıpların etrafından sabunla gidilerek, kalıptaki şekil yüzeye çizilir. Bu işleme “kalıp çıkarma” denir.

Dikiş Makinesi; Dikiş dikme işlerinde kullanılan, kol veya elektrik gücüyle çalıştırılan alettir. Yorgan dikiminde özellikle astar ve yüzün birleştirilmesi sırasında ev tipi mekikli dikiş makineleri kullanılmaktadır. Burdur ilinde bu işleme “çatma” denmektedir.

Balmumu; Yorgancılıkta dikiş ipliğinin ucunun açılmaması ve iğneden kolaylıkla geçmesini sağlamak için kullanılmaktadır. İpin ucu kesildikten sonra balmumunun üzerine konur. Tek parmakla üstünden bastırılarak ip çekilir. Böylece ipin ucu açılmaz ve iğne deliğinden kolaylıkla geçer.

Yorgancılık sanatında kullanılan gereçler ise kumaşlar, dolgu malzemeleri ve iplikler olmak üzere üç ana grupta incelenebilir. Kumaşlar, yüzlük kumaşlar ve astarlık kumaşlar olarak ikiye ayrılırken; dolgu malzemeleri ise, pamuk, yün ve sentetik elyaf olmak üzere üç grupta incelenmelidir.

Yorgan çeşitleri incelendiğinde dönemin malzemeleri, yaşantı ve beğenisine göre yorganlar çeşitlilik göstermektedir. 15. yy.'dan sonra Osmanlılarda, Bursa ve Bilecik'te Çatma (kabartma desenli kadife) ya da düz dokuma olarak dokunmuş kadife yorganlara rastlanırken; 17. yy.'da ise çizgili (yollu) yorganların yanında küçük motifli serpmeye desenlerde görülmektedir. Al ve güvez gibi kırmızı renk ağırlıklı kumaşlar, özellikle loğusa ve çeyiz

yorganlarında yorgan yüzü olarak kullanılmışlardır. Bezayağı dokuma örgüsündeki Canfes, Mantin, Tafta, Janjanlı, Yanar Döner gibi çeşitli isimlerle adlandırılmış ve 17. yy.'dan itibaren yorgan yüzlerinde kullanılmıştır. Ayrıca Benaluka; Kırkpare (parçalı bohça), yorgan yüzü olarak çok kullanılmış, altın sırma işlenerek yapılmış Şip yorganlar ise, önemli günler için hazırlanmıştır (Uğurlu, 2010). Erken devirlerde keten bezden yapılan yorgan yüzleri daha sonraki dönemlerde saten, ipek, atlas, kemha, basma ve yazmalardan da yapılmıştır. Bunun yanı sıra renkli ipek iplik, sırma ve kadife ipliği de moda olmuştur (Gürsu, 1981:28). Burdur ilinde yorgan yüzü olarak en çok tercih edilen kumaşlar deri saten, ipek saten ve basmadır.

Deri saten; Deri görünümünde %100 sentetik, parlak, kendinden desenli ya da desensiz çift en bir kumaştır.

İpek; Asetat, floş ve ipek ipliğinden dokunan bu kumaşlara halk arasında ipek saten denilmektedir. Çözümlü takviyeli kumaş yapısında, yüzü ve arkası farklı renkte ikiyüzlü satenlerde dokunmaktadır. Saten kumaşların bir yüzü parlak, bir yüzü mattır. Kumaş düzgün, kaygan ve parlaktır. Bu nedenle daha çok döşemelik, perdelik, örtülük, astarlık olarak kullanılır. Yorgan yüzü için de en çok tercih edilen kumaş türüdür (Başer,1983'den akt. Yardımcı, 2008:26).

Basma; Yorgan yüzü olarak günlük kullanım için tercih edilen kumaştır. Karmaşık ya da basit desenlerin, pamuklu bezayağı kumaşa baskı yoluyla uygulandığı desenli kumaştır.

Yorganın alt kısmına dikilen kumaşlara astarlık kumaş denmektedir. Bu kumaşlar genellikle patiska ya da Amerikan bezidir.

Patiska; Beyaz, sık dokunuşlu, parlak bezayağı örgülü pamuklu bir kumaştır. Patiskanın bir diğer adı da hassedir.

Amerikan Bezi; Düz beyaz pamuklu bir kumaştır. Amerikan bezi patiskaya göre biraz daha sarımtırak renktedir.

Mermersahi; Tülbende benzeyen, ancak daha sık dokunmuş, beyazlatılmış ve yumuşak tuşeli bir kumaştır (Başer, 1983) ve yorganlarda genellikle astar olarak kullanılmıştır.

Yorgan dikimindeki gereçlerin ikincisi dolgu malzemeleridir. Dolgu malzemeleri pamuk, yün ve sentetik elyaf olmak üzere üç guruba ayrılmaktadır.

Pamuk, Türk Dil Kurumu sözlüğüne göre, ebegümeçigiller (*Malvaceae*) familyasından, kapsül tipi meyveleri olan, tohumları üzerindeki beyaz tüyler pamuk olarak kullanılan, tohumlarından yağ elde edilen, ülkemizde bazı türlerinin kültürü yapılan, bir yıllık, otsu ya da yarı çalimsı türleri olan bir cins olarak tanımlanmaktadır. Koza şeklindeki meyvesi yatak, yorgan vb. doldurmakta kullanılır. Rengi hafif sarımtırak beyazdır (Kömürcü, 2005:85).

Eski Türkler'de yüng veya yung olarak belirtilen yün, el sanatlarının çeşitli alanlarında çok eskiden beri kullanılan bir ham maddedir (Ögel, 2000:150). Tekstilde eğrilerek kullanılan iplik halinde yün, yorgancılıkta kabartılarak lifin doğal halinde dolgu malzemesi olarak kullanılmaktadır. Tekstil alanında ilk kullanılan hammadde olan yünden halı, kilim, battaniye gibi kaba dokumalar yanında ince kumaşlar, örgüler de üretilmektedir. Yorgan dikiminde dolgu malzemesi olarak kullanılan yün ise yıkanmış ve tiftilmiş ham yündür.

İnsanlığın var oluşundan itibaren, yün ve ipekle başlayan insan-doğal lif dostluğuna zaman içerisinde pamuk ve keten gibi diğer doğal liflerde katılmış, talebin sürekli artışı nedeniyle pamuk ve ketenin kullanımı yün ve ipek seviyesini yakalamıştır. Son asırlarda artan nüfus nedeniyle doğal lifler talebi karşılayamamıştır. Bundan sonraki süreçte sentetik liflerin keşfi ve gelişmeleri başlamıştır (Anonim, 2010a). Yorgan, yastık, yatak gibi ürünlerde dolgu malzemesi olarak kullanılan elyaf ürünün yumuşak ve hafif olmasını sağlaması yanında, yorgan dikiminde modelin diğer dolgu malzemelerine göre daha kabarık olmasını sağlar. Dolgu malzemesi olarak kullanılan sentetik elyafın yün ya da pamuk gibi atıma ya da tiftiklenmeye ihtiyacı yoktur. Sentetik ürünler içinde yer alan elyaf ve silikonun yorgancılıkta dolgu malzemesi olarak kullanımı son dönemlerde mitil yorganlara olan talebin artması ile yaygınlaşmıştır. Silikon elyafa göre daha açık yüzeylidir ve yorganda daha kabarık bir görüntü verir. Bu nedenle pamuk yorganlarda da kimi zaman motiflerin daha kabarık görünmesi için silikon kullanılmaktadır (Kömürcü, 2005:87).

Yorgan dikimindeki gereçlerin sonuncusunu iplik oluşturur. Her türlü bez ve mensucatı dikmek veya dokumak için kullanılan pamuk, keten, ipek, yün gibi teknolojiye elverişli hammaddelerin, bükülüp, çekilmesiyle yapılan gerece iplik denilmektedir (Arseven,

1983:806). Burdur İlinde yorgan yapımında genellikle 100 gramlık naylon iplik kullanılmaktadır. İpliğin rengi ise dikilecek yorganın yüzüne göre seçilmektedir. Örneğin yüz rengi mor olan bir yorgan için seçilen iplik 100 gramlık mor ipliktir. Yorgan dikiminde atılan teğel dikişleri genellikle desen oluşturulurken kullanılacak olan iplikle atılmaktadır.

3. EL İLE YORGAN DİKİMİ

Yorgan dikme işlemi çatı çatma, dolum, teyel, dövme, desen çizimi ve model dikme olmak üzere temel olarak altı işlem ile gerçekleştirilmektedir. Bu işlemlerden dövme işlemi yorganın dikime başlanmasından bitimine kadar birkaç kez tekrarlanır.

Yorgan dikimi çatma işlemi ile başlar. Çatma işlemi yüz olarak kullanılacak kumaş ve astarın üç tarafından dikilerek birleştirilmesi işlemidir. Çatılan astar ve yüzün açık olan kısmından dolgu malzemesi doldurulur ve açık kalan kenar dikilerek, dolgu malzemesinin homojen bir şekilde yayılmasını sağlamak için yorgan önce tersinden sonra yüzünden değneklerle dövülür. Bu işlemle yorgan doldurma işlemi tamamlanmış olur. Yorgan dikimine geçmeden önce dolgu malzemesinin desen çizilmesi ve dikimi esnasında kaymaması için gelişi güzel aralıklarla teyel dikişi atılarak, yumuşak ve daha az sayıda vuruşla yorgan tekrar dövülür. Bu işlemden sonra yorgan dikimine geçilir. Yorgan dikiminde model ya da ustanın tercihine bağlı olarak öncelikle 1 ya da 2 sıra kıyı dikimi yapılır. Yorganın ortasında kalan boş alana modelin çizimi için öncelikle orta bulma/çırpma³ işlemi yapılır. Çırpma ipi ile bölünmüş ve kıyı dikişi tamamlanmış yorgan üzerine desen çizimi ucu sivriltilmiş sabun ile uygulanır. Kalıp belirlenen noktalara yerleştirilerek, sabunla etrafından geçilip yüz üzerine şekli çıkartılır. Desende düz çizgiler varsa çırpma ipi ile bu bölgede çırpma işi tekrarlanarak çizgiler yüz üzerine çıkartılır. Böylece desenlendirme işi tamamlanır. Deseni tamamlanmış yorganın dikiş işlemi yorgan dikimi için ayrılmış, zeminden yüksek, ayakkabı ile çıkılmayan düz zemine yorgan

³ Çırpma ipi tebeşire bulandıktan sonra yorganın iki çapraz ucundan gerilir ve ortan 5-10 cm çekilerek bırakılır. Diğer çapraz köşeden de aynı işlem yapılarak yorganın ortası bulunur ve böylece yorgan 4 bölgeye ayrılmış olur. Çırpma ipi ile belirlenen çizgi ve boş alanlar cetvelle ölçülerek motiflerin konacağı bölgeler, tebeşirle işaretlenir. Çırpma işlemi ile yorgan desenlendirilmesi de yapılmaktadır ki buna da Çırpma Dikiş denir. Burdur İli'nde Çırpma dikişin sıklığına ya da yönüne göre oluşturduğu desende farklı isimler almaktadır. Örneğin; balgameç, sıklama, balpeteği gibi. Tek bir yönde iğnenin milimlik aralıklarla batıp çıkarak oluşturduğu dikiş türü "balgameç", çapraz olarak batıp çıkması ile oluşan dikiş türü ise "sıklama"dır". "Balpeteği" ise sıklama ve balgamece göre daha geniş aralıklarla iğnenin batıp çıkarak yüzeyi doldurması ile oluşturulmaktadır. Bu teknikte aralıklar 1 ya da 2 cm olabilir.

serilir, usta bu zemine çıkarak oturur ve yorganı kucağına çekerek dikme işlemine başlar. Dikimi biten yorgan tekrar ikinci dövme işlemi gibi hafif bir şekilde dövülür ve siparişi veren kişi teslim alıncaya kadar dükkanda gerili iplere asılarak sergilenir.

Burdur ilinde tek kişilik, çift kişilik ve bebek yorganı olmak üzere üç farklı boyda yorgan dikimi yapılmaktadır. Genellikle pamuk dolgu kullanılan bebek yorganları, 100X150 cm. ölçülerinde ve 1 kg. pamuktan ya da 1,5 kg yünden; kız çocukları için pembe, kırmızı, eflatun, yavruağzı renkte; erkek çocukları için ise mavi, yeşil veya sarı renkte dikilmektedir. Tek kişilik yorganlar ise genellikle gündelik kullanım amacı ile 160X210 cm. ölçülerinde, 3 kg pamuk ya da 4 kg yün dolgu ile dikilmektedir. Çift kişilik yorganlar ise genellikle 2.00X2.50 cm. ölçülerinde, gündelik kullanımda genellikle basma kumaş; sünnetlik, çeyizlik veya misafir yorganlarında saten kumaş tercih edilerek, pamuk yorganlar için 3,5 kg. pamuk; yün yorganlarda ise 4,5 kg. yün dolgu ile dikilmektedir.

4. BURDUR YORGANLARININ DESEN, MOTİF VE KOMPOZİSYON ÖZELLİKLERİ

Yorgan dikiminde kullanılan desenler ya yorganı diken ustanın çıraklıktan öğrendiği şekilde uygulaması ya da ustanın hayal gücüne bağlı olarak şekillenmektedir. Bu nedenle önceden var olan bir desen bire bir uygulanabildiği gibi, ustanın hüneri ile yeni bir desene de dönüşebilmektedir. Genellikle desenler, uygulanan motif ya da kompozisyon bütününe bakılarak isimlendirilirler. Ancak bu kompozisyonlara ya da motiflere yüklenmiş anlamlar yoktur. Desenlendirmede kompozisyonlar köşe ve göbeğin belirgin olduğu merkezden gelişen kompozisyonlar veya kaydırmalı ve düzgün olmak üzere iki farklı şekilde düzenlenmiş kendini tekrar eden sıralamalı kompozisyonlar olarak uygulanmaktadır. Buna ek olarak yorgan dikiminde uygulanan modeller; menekşe, gül, lale, karanfil, defneyaprağı, yaprak, vb. kapsayan bitkisel bezemeler; baklava, güneş, midye, parke, yıldız, s, z, zikzak, vb. kapsayan geometrik bezemeler; tavuskuşu, kelebek, vb. kapsayan figürlü bezemeler; mekik, pervane, fiyonk, mekik, vb. kapsayan nesneli bezemeler olmak üzere dört grup altında toplanmaktadır.

5. BURDUR İLİ YORGAN MODELLERİ

Çalışma örnekleri olarak Burdur ilinde geçmişte en çok tercih edilen ve bugün ktaloglardan kaldırılmış, Tekli Tavus kuşu, Badem Şekeri, Üzümlü Seccade modelleri ile bugün

hala dikilmeye devam edilen Bal peteği ve Salyangoz modelleri ebat, teknik, malzeme açısından ele alınarak tanıtılmıştır.

Fotoğraf 1. Tekli Tavus Kuşu (Çeliker, 2011)

Fotoğraf 1'de görülen yorgan, Can Yorgancılığın sahibi Sadık Can tarafından 1970 yılında dikilmiş "Tekli Tavus kuşu" modellerinden biridir. Tavus kuşlu modellerde kompozisyon selvi ağacı, çiçek dalları, karanfil, gül, lale, menekşe gibi çiçekler ya da vazolarla tamamlanmakta ve yorgan ismini kompozisyondaki tavus kuşu sayısından almaktadır. Ebatları ve modelin kaynağı bilinmeyen bu yorganın kompozisyonunu ise, tavus kuşu, lale ve hatai motifleri oluşturmaktadır. 1970 yılına ait bu model ağır işçiliği nedeniyle diğer tavus kuşlu modeller gibi artık dikilmeyen ve kataloglardan kaldırılmış modellerdendir.

Fotoğraf 2. Salyangoz (Çeliker, 2011)

Fotoğraf 2'de görülen "Salyangoz" modeli yorgan Korkmaz Yorganevi Ramazan Korkmaz 1979 yılında dikilmiş olup, Burdur İli'nde çeyizlik yorgan modelleri içinde en çok tercih edilen modeldir. Tüketici tarafından diğer yorganlara göre daha çok tercih edilen bu modelin farklı versiyonları da dikilmektedir. Burdur İli'nde en eski örneği 1972 yılına ait olan modelin ortasında stilize edilmiş salyangoz motifi vardır. Orta zemini kenardan ikili tren yolu ayırmaktadır. Genellikle sadece salyangoz motifinde farklılık yapan yorgan ustaları bu

modelde tren yolunu mutlaka kullanmaktadırlar. Her renk ve pamuk dolguya uygun olan modelin son zamanlarda altın rengi ve gümüş renkli olanları daha çok tercih edilmektedir. Yeni bir düzenleme ile yorgan başucu hariç üç kenarına farbala dikilerek yatak örtüsü olarak da kullanıldığı yapılan araştırmada tespit edilmiştir.

Fotoğraf 3. Badem Şekeri (Çeliker, 2011)

Fotoğraf 3'de görülen "Badem Şekeri" modeli 1980 yılında Sevil Yorgancılığın sahibi Mehmet Dağışan tarafından sipariş üzerine sünnet yorganı olarak 1980 yılında dikilmiştir. 2.00cmX2.50cm ebatlarında dikilen yorganın modeli Turgut KUYBULU'ya aittir. Kalıp, çırpma, oyulgama ve sıklama teknikleri ile dikilen yorganın son örneği 1980 yılına aittir. Günümüzde ağır işçiliği nedeni ile Burdur İli'nde hiç dikilmeyen ve kataloglardan kaldırılan yorgan, dikildiği dönemlerde en çok kırmızı, bordo ve mavi renklerinde sünnetlik ya da çeyizlik yorgan olarak dikilmiştir.

Fotoğraf 4. Bal Peteği (Çeliker, 2011)

Fotoğraf 4'de görülen "Bal Peteği" isimli bebek yorganı Çelik Yorgan Dikimevi'nin sahibi Memduh Çelik tarafından sipariş üzerine 1990 yılında dikilmiştir. İsmi dikiş

tekniklerinden alan bu yorgan, oyulgama ve balpeteği tekniği ile dikilmiş olup, yorganın ebatları 100cmX1.50 cm'dir. Yüz olarak saten kumaş, astar olarak beyaz patiska, dolgu olarak ise pamuk kullanılmış bu yorgan geçmişten bu güne Burdur İli'nde doğum hediyesi olarak dikilen bebek yorgan modellerinden en çok tercih edilen modeldir. Genellikle erkek bebek için mavi, kız bebek için pembe ya da yavruağzı renk tercih edilmektedir.

Fotoğraf 5. Üzümlü Seccade (Çeliker, 2011)

Fotoğraf 5'de görülen "Üzümlü Yorganlama Seccade", 75cmX1.20cm ebatlarında olup, Sevil Yorgancılığın sahibi Mehmet Dağaşan tarafından 1980 yılında çeyizlik olarak dikilmiştir. Seccadenin dikiminde kullanılan malzemelerde: yüz için ipek saten, astar için beyaz patiska, dolgusunda ise pamuk kullanılmıştır. Baklava olarak eşkenar dörtgen, üzüm ve mihrap motifleri ile düzenlenmiş yorganlama seccade ismini, mihraptan sarkan üzüm motifinden almıştır. Her renk dikime uygun olan seccadenin dikildiği dönemlerde en çok tercih edildiği renk, bordo, yeşil, sarı ve mavidir. Oyulgama ve sıklama tekniği ile dikilmiş bu modelin kaynağı Hasan KAR'a ait yorgan kataloglarıdır (Çeliker, 2011:450-451).

6. SONUÇ

Türklerde özellikle yerleşik düzene geçildikten sonra gelişim göstermiş bir sanat olan yorgancılık, Burdur ilinde evlerde yorgan dikme geleneği olmadığından çarşı sanatları içinde yer almaktadır. Burdur ilinde geçmiş dönemlerde çeyiz için en az 3 yorgan diktirildiği ve bu yorganların düğünden 4 ya da 5 ay öncesinden sipariş verildiği yapılan araştırmada tespit edilmiştir. Günümüzde ise gelişime ve yeniliklere açık olması yanında gelenek ve göreneklerine de sahip çıkan Burdur İli'nde düğünden 1 ay öncesinde 1 ya da 2 yorgan

siparişi verilmektedir. Daha ziyade çeyiz geleneği içinde devam eden yorgan dikimi ilde sadece yorgan ustaları tarafından gerçekleştirilmektedir. Bugün Burdur Yorgancılar Odasına kayıtlı 9 yorgan ustası bulunmaktadır. Ancak bu ustalar işlerini tek başlarına devam ettirmekte ve yanlarında mesleklerini öğretecek aynı zamanda bu mesleği geleceğe taşıyacak çırak bulunmamaktadır. Ağır modellerin dikimi için yardımcı olacak çırakların bulunmayışı, tüm yükün sadece ustaya kalması ve son dönemde mitil yorganlara olan talebin yoğunluğu gibi nedenlerden dolayı Burdur ilinde birçok model ya kataloglardan kaldırılmış ya da daha basit, sadeleştirilmiş yeni düzenlemeleri ile dikime girmiştir. Tavus kuşlu modeller ve yorganlama seccadeler gibi ağır modeller kataloglardan kaldırılmış modellere örnektir. Bunlara ek olarak Burdur ilinde yorgan ustalarının kullandığı modellerin çoğunluğunun kökeni Hasan Kar'a ait kataloglardaki modellerdir.

Emekli olan her bir ustayla unutulmaya biraz daha yaklaşan yorgancılık sanatının Göller Bölgesi'nde canlanması için, bu alanda açılacak kurs ve seminerlerde birçok kişinin bu sanata ilgisini ortaya çıkararak, sanat hakkında bilgilenmiş yeni çıraklar/kalfalar, ustalar yetişmesini sağlanmalıdır. Günümüzde tek başına yorgan diken ustaların daha fazla iş üretebilmesi ve içinde bulunduğu ekonomik sıkıntıdan kurtulabilmesi için aile işletmeleri şeklinde işlerini yürütmeleri konusunda teşvik edilmeleri, hem ustanın işini devredebileceği çırakların yetişmesi hem de işlerinin büyüyerek devamının sağlanması için yararlı olabilecek bir yöntemdir. Ayrıca bu yöntemle el ile yorgan dikimi iyi gelir getiren bir meslek gurubu haline getirilebilir. Bu bağlamda yerel yönetimlerin bu potansiyeli değerlendirmek için girişimlerde bulunmaları gerekmektedir. Seminer, Fuar gibi etkinliklerle var olan yorgan ustalarının kendi meslekleri konusunda gayretlendirilmeleri olabilir, eski desenlerin yeniden gün yüzüne çıkarılması ve modellerin üretilmesi açısından önemlidir. Serbest tasarımlar uygulamak için uygun olan yorganlar, yeni tasarımlar ve tekniklerle kullanım alanları çeşitlendirilerek, iç mekan tasarımlarında dekoratif eleman olarak kullanılabilir. Türk yorgan sanatı da yeni tasarımlarla sadece örtünme amacından sıyrılarak, dekoratif eleman olma özelliği kazandırılabilir. Bu bağlamda okullarda da yorgancılık sanatı hakkında bilgi verilebileceği gibi, sanatla ilgili çalışmalarda yapılmasını da sağlanmalıdır. Güzel Sanatlar Fakülteleri, Mesleki Eğitim Fakülteleri, Mesleki ve Teknik Liseler, Esnaf ve Sanatkar Odaları, yerel yönetimlerin birbirini destekleyen faaliyetler göstermeleri yorgancılık sanatı ve bu

sanatla aynı kaderi paylaşan diğer el sanatlarının canlandırılması ve geliştirilmesi için yararlı olabilecek yöntemlerdir. Tüm bunlara ek olarak tüketicinin bilinçlendirilmesi yorgancılık sanatının devamı için çok önemlidir. Elyaf malzemenin terletme, koku yapma, astım ve bronşit gibi rahatsızlıklarda tetikleyici olması, üst solunum yollarında rahatsızlıklara sebebiyet vermesi, var olan öksürüğün tetikleyicisi olması, alerjik durumlara neden olması gibi sağlık açısından olumsuz yönleri tüketiciye anlatılmalı ve doğal malzemeye yönlendirilmelidir. Bu bağlamda reklamlarla sentetik elyafla dikilmiş mitil yorganların tüketimi için yönlendirilen tüketici, yine reklam yolu ile doğal malzeme ve el ile yorganlar için de bilgilendirilmelidir. Ayrıca bu konu hakkında tüketici gruplarının örgütlenmesi de gerekmektedir.

KAYNAKÇA

AKER, M. ve BOSTANCIOĞLU, H., (1970). **Genel Teknoloji**, Ankara.

ANONİM, (2010a). **Yorgancılık**, Mili Eğitim Bakanlığı, Mesleki ve Teknik Eğitim Yorgancılık Dersi Modülleri, Erişim: 14.04.2010.

ANONİM, (1981b). **Yorgan**, Meydan Larousse, Meydan Yayınevi, 12. Cilt, İstanbul.

ARSEVEN, C., (1983). **Sanat Ansiklopedisi**, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul.

BAŞER, G., (1983). **Kumaş Tasarımı ve Analizi**, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.

ÇELİKER, D., ve ÖLMEZ, F., N., (2011). **Göller Yöresi Yorgan (Yorganlama) Seccadeleri**, Selçuk Üniversitesi, III. Uluslararası Türk El Dokumaları (Tekstil) ve Gelenekli Sanatlar Kongresi/Sanat Etkinlikleri, Konya.

ÇELİKER, D., (2011). **Göller Yöresi Yorgancılık Sanatı**, Süleyman Demirel Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, Geleneksel Türk Sanatları Anasanat Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Isparta.

DUMAN, M., (2007). **Geleneksel Türk Yorgancılık Sanatı**, Heyamola Yayınları, İstanbul.

GÜRSU, N., (1988). **Türk Dokumacılık Sanatı Çağlar Boyu Desenler**, Redhouse Yayınevi, İstanbul.

KÖMÜRCÜ, G., (2005). **Konya İli Yorgan İşçiliğinin Bugünkü Durumu**, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, El Sanatları Eğitimi Ana Sanat Dalı, Dekoratif Ürünler ve Çiçek Eğitimi Sanat Dalı, Konya.

Kültür Müdürlüğü (1992). **Göller ve Güller Beldesi Burdur**, Kardeşler Ofset, Burdur.

ÖGEL, B., (2000). **Türk Kültür Tarihine Giriş**, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara. 15.04.2010.http://megep.meb.gov.tr/mte_program_modul/modul_pdf/542TGD813.pdf

UĞURLU, S., (2010). **Yorgancılık Sanatımız**, <http://www.trtex.com/ru/yazarlar/1713/yorgancilik-sanatimiz>, Erişim: 15.04.2010.

YAMAN, Y., (1982). **Yurt Ansiklopedisi Türkiye İl İl: Dünü Bugünü Yarını**, Cilt 3, Anadolu Yayıncılık, İstanbul.

YARDIMCI, N., (2008). **Ankara El İşi Yorganları Üzerine Bir Araştırma**, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bölümleri Enstitüsü, El Sanatları Eğitimi Anabilim Dalı, Geleneksel Türk El Sanatları Eğitimi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

Fotoğraf Çekimleri

ÇELİKER, D., (2010). Burdur İlinde yapılan görüşmelerde çekilen fotoğraflar.

Kaynak kişiler

CAN, Sadık, 64 yaşında, Yorgan Ustası, Can yorgancılık, Burdur. Görüşme Tarihi: 2010

ÇELİK, Memduh, 61 yaşında, Yorgan Ustası, Çelik Yorgan Dikimevi, Burdur. Görüşme tarihi:2010

DAĞAŞAN, Suat, Mehmet DAĞAŞANIN oğlu, 32 yaşında, Yorgan Ustası, Sevil Yorgancılık, Burdur. Görüşme Tarihi: 2010

KORKMAZ, Ramazan, 45 yaşında, Yorgan Ustası, Korkmaz Yorganevi, Burdur. Görüşme Tarihi: 2010.